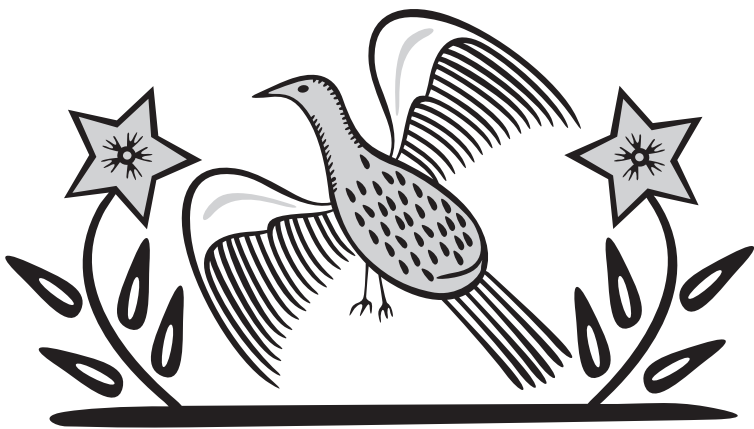

Серія поетичних антологій ДИВООВИД

Серію засновано 2007 року

ЛАСТІВКА З ЛУЖИЦІ
Антологія
серболужицької поезії для дітей
у переспівах Володимира Лучука

ЛАСТІВКА З ЛУЖИЦІ

Антологія серболужицької поезії для дітей
у переспівах Володимира Лучука

*Упорядкування
Івана Лучука і Тараса Лучука*

ББК 84(4Укр)-5
УДК 82-1(477)
Л26

*Сектор поезієзнавства
Львівського відділення Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка
Національної академії наук України*

До антології серболужицької поезії для дітей у переспівах Володимира Лучука «Ластівка з Лужиці» увійшли вірші серболужицьких поетів, написані за більш ніж півтора століття, а також деякі зразки дитячого фольклору.

Лужицькі серби мають дві літературні мови — верхньолужицьку та нижньолужицьку, з яких і здійснювалися переспіви. Ця антологія відкриває для допитливих читачів дивосвіт дитячої поезії найменшого слов'янського народу — лужичан, дарує їм своєрідну мандрівку до Лужиці.

Охороняється законом про авторське право.

Жодна частина цього видання не може бути використана чи відтворена в будь-якому вигляді без дозволу автора чи видавництва.

ISBN 978-966-408-335-2 (серія)
ISBN 978-966-10-1580-6

© Лучук В., переспіви, 2008
© Лучук І., Лучук Т., упорядкування, 2010
© Лучук Т., передмова, 2010
© Лучук І., післямова, 2010
© Богдан, майнове право, 2010

АНТОЛОГІЯ СЕРБОЛУЖИЦЬКОЇ ПОЕЗІЇ ДЛЯ ДІТЕЙ

Лужицькі серби — це найменший слов'янський народ, який нині проживає на території Федеративної Республіки Німеччина у двох федеральних землях — Бранденбург і Саксонія. Лужицьких сербів називають також серболужичанами або просто лужичанами. Самі себе вони називають сербами (*Serbja* або *Serby*). Отож, їхня самоназва збігається з назвою сербів, які віддавна проживають на Балканах і належать до південних слов'ян. Одні вчені гадають, що дві однакові етнічні назви свідчать про походження цих народів первісно від одного племені. Інші вчені припускають, що обидві назви “срби” виникли на різних теренах незалежно одна від одної, адже давньослов'янський корінь **serb* має значення “спільник” або “союзник”.

Лужичани — це нащадки полабських слов'ян, які вже понад тисячу років тому заселяли територію в басейнах річок Лаби і Ніси (тепер ці річки відомі більше під німецькими назвами — Ельба і Найсе). Полабські слов'яни довго боролися з германськими завойовниками, але в X ст. були ними підкорені й поступово асимільовані. Однак, певна частина автохтонного слов'янського населення над берегами Лаби, Ніси і Шпрев'ї упродовж тисячоліття, незважаючи на поневолення, зберігала свою етнічну самобутність. В історії ці слов'янські народи відомі під спільною назвою “венеди”. Прямими нащадками цих давніх венедів і є серболужичани, які поруч із поляками, чехами та словаками належать до західних слов'ян.

Сучасна Лужиця складається з двох історичних областей — Верхньої та Нижньої Лужиці, які безпосередньо не межують між собою. Обидві Лужиці розташовані на теренах, зайнятих у давнину племенами мільчан на півдні (в районі нинішнього міста Будишин) та племенами лужичан на півночі (в районі нинішнього міста Хошебуз). Землю мільчан і лужичан почали називати Лужицею тільки від XIV ст. Назва краю (*Łužica*) походять від слова *luža*, що етимологічно означає “болотиста місцина”. Справді, в північних районах Лужиці є багато заболочених місць, озер і річечок, через

що ці райони називають Блотами. Назагал Лужиця, незважаючи на стрімку індустріалізацію за останнє півстоліття, все ще зберігає риси давнього лісового ландшафту (ця лісиста місцевість — лісо-смуга від Будишина до Хошебуза — називається “голя”). На півдні підіймаються невисокі Лужицькі гори, але навіть найвища вершина в цьому пасмі гір майже вчетверо нижча за українську Говерлу. До слова кажучи, лужицькі назви гір звучать дуже по-українськи: Громовик або Громадник, Чорнобог або Прашиця.

Лужицькі серби історично поділені на дві основні групи: верхніх і нижніх лужичан. Кожна з етнічних груп витворила свою літературну мову: верхні лужичани — верхньолужицьку, нижні — нижньолужицьку. Але спільно вони творять одну серболужицьку літературу. Культурними центрами лужичан є: Будишин у Верхній Лузиці, і Хошебуз у Нижній.

Наприкінці ХІХ ст. налічувалось майже 170 тисяч лужицьких сербів (щоправда, за німецькими офіційними даними, їх кількість була 130 тисяч). У часи, коли в Німеччині були при владі нацисти, національне й культурне життя лужичан практично завмерло, адже влада їх переслідувала, вважаючи за неповносправних людей. Після Другої світової війни ситуація докорінно змінилась: лужичани вже не мали потреби таїтися з тим, що вони слов'яни. Перепис, проведений в жовтні 1946 року, показав, що в Лузиці мешкає майже 150 тисяч лужичан, проте неофіційний підрахунок показав, що лужичан насправді удвічі менше. Ця тенденція до зменшення лужицького народонаселення зберігається, на жаль, дотепер: на початку ХХІ ст. у ФРН налічується тільки 55 тисяч лужичан. Вони живуть уперемішку з німцями і становлять тільки 10 відсотків від загальної кількості населення, що проживає в обох Лужицях. Таким чином, лужицькі серби є національною меншиною на своїх етнічних землях. У ФРН існують закони, що гарантують необхідні права та умови для розвитку національної культури серболужичан. Однак, збереження їх національної самобутності в умовах об'єднаної Європи стає дедалі більшою проблемою. Зарадити цьому може тільки невтомна культурна праця, спрямована на зміцнення національної самосвідомості серболужицького народу.

Отож, під сучасну пору лужицьких сербів є небагато, але вони мають велику літературу, яка розвивається вже понад тисячу років. Перші зразки серболужицької словесності датуються X ст. Саме з того часу збереглась народна пісня «Наші хлопці з війни їдуть», у якій зафіксовано ті події, коли венеди успішно протистояли германським завойовникам. Від XI ст. починаючи, маємо вже іншу суспільну ситуацію, яка відображена в пісні «Гандріяс і Райсенберг»: тут перед ведуть уже німці, які намагаються підгорнути під свою кормигу мільчан і лужичан. Гандріяс, який мав чотирьох синів, виступає персоніфікацією серболужицького народу, тому й не дивно, що цей персонаж серболужицького фольклору має прізвище Сербин. Саме його нащадком, згідно з переказами, є чарівник Крабат, очевидно, найвідоміший народний герой лужицьких сербів. До речі, Крабат є вельми відомим персонажем також і у світовій літературі XX ст. Хоч легенда про нього виникла ще в XVII ст., опрацьована вона була щойно в 1950-х роках, коли серболужицький письменник і мистець Мерчін Новак-Нехорнський написав повість «Майстер Крабат». Тоді ж цю повість переклав німецькою мовою Юрій Брезан, класик серболужицької літератури, який згодом сам (на основі народної легенди) написав два (чи не найвідоміші) свої твори: повість «Чорний млин» і роман «Крабат, або Перетворення світу».

Про початки власне красного письменства в лужицьких сербів можна говорити від 1574 року, коли вчений Альбін Моллер надрукував у Будишині перший «Лужицький пісенник», який був написаний двома мовами: німецькою і венедською (тобто серболужицькою). Отож, ця перша лужицька книжка відома в історії під німецькою назвою: «Ein Wendisches Gesangbuch».

На початку XIX ст. починає свій розвиток нова серболужицька література, тобто приблизно тоді ж, як і нова українська література. Основоположником нової літератури в лужицьких сербів є Гандрій Зейлер. Його наступниками були: у XIX ст. — Ян Радисерб-Веля і Якуб Барт-Чішинський, у XX ст. — Юрій Брезан і Кіто Лоренц. Усі згадані письменники писали верхньолужицькою мовою. А найвідомішими письменниками, які писали нижньолужицькою, є Мато Косик і Міна Віткойц. Вони також

належать до класиків серболужицької літератури.

Що ж до зацікавлення серболужицькою літературою в Україні, то вона відома в нас майже півтора століття. Найперше варто згадати Павла Грабовського, який довгий час був чи не самотнім українським перекладачем серболужицької поезії. У першій половині ХХ ст. деякі зразки серболужицького фольклору переклав Леонід Первомайський. Ситуація цілковито змінилася в другій половині ХХ ст., коли твори лужицьких письменників почали перекладати українською мовою регулярно. Ця зміна пов'язана з двома іменами — професора Костянтина Трофимовича й поета Володимира Лучука.

На початку 1950-х років молодий мовознавець Костянтин Трофимович, який працював на кафедрі слов'янської філології Львівського університету імені Івана Франка, зацікавився найменшим слов'янським народом — лужицькими сербами. Згодом саме він уклав «Верхньолужицько-український словник». Студентом Трофимовича був Володимир Лучук, який також зацікавився лужицькими сербами. Так почалась творча співпраця над досягненням серболужицької літератури по-українськи, яка тривала понад тридцять років, до початку 1990-х, коли будівничі українсько-лужицьких літературних мостів відійшли у вічність. Тепер з дистанції часу можна впевнено сказати, що саме в другій половині ХХ ст. українсько-лужицькі літературні взаємини досягли свого поки що найбільшого розвитку й розмаху, адже з легкої руки Володимира Лучука до перекладу серболужицької поезії долучилися такі відомі українські письменники, як Володимир Гжицький і Григорій Кочур, Дмитро Павличко і Роман Іваничук, Микола Ільницький та Ігор Калинець, і багато-багато інших.

Але в царині перекладу серболужицької поезії для дітей працював тільки Володимир Лучук. З багатьма серболужицькими письменниками він був знайомий особисто, а це дуже допомагало йому в роботі над перекладами. Його праця знайшла своє втілення у двох прижиттєвих книжкових виданнях, які побачили світ у київському видавництві «Веселка». Перша книжка — «Ластівка з Лужиці» вийшла в 1969 році, друга — «Пташине весілля» — в 1990-му. Обидва видання скомпоновано було тематично, вра-

ховуючи той факт, що серболужицька поезія для дітей постійно опрацьовує мотиви «пташиного епосу», перший зразок якого відомий вже від XVII ст. (пісня «Хто ж то буде молодою?»).

У новій «Ластівці з Лужиці» вперше дотримано антологічний принцип — від початків аж до сьогодення серболужицького письменства. Отож, матеріал подано хронологічно. Щоправда, є два винятки. Перший вірш — це «Ластівка» Яна Радисерба-Велі; саме цим віршем відкривалась перша «Ластівка з Лужиці» (тобто це певною мірою “програмний” текст). Вірш «До сербської Лужиці» Гандрія Зейлера — це національний гімн лужицьких сербів; тому й замикає собою книжку, адже належить не тільки своєму авторові — Гандрію Зейлерові, а всім лужичанам (тобто це текст понад часом). Варто ще згадати про класиків дитячої серболужицької літератури: це — Фрицо Роха і Міхал Навка. Тому й зрозуміло, що саме вони мають у цій книжці найбільші добірки своїх віршів.

У процесі підготовки до друку цієї «Ластівки з Лужиці» вдалося виявити раніше не публіковані тексти. Отож, у нашому виданні є п'ять першодруків. Це — два вірші Фрица Рохи («Вода — здоров'я» і «Передчуття весілля в лісі»), два вірші Фелікса Гайни («Мінливий Місяць» і «Теремок для синички й шпака») і один вірш Еріки Янової («Зоопарк у нашому місті»).

Перша «Ластівка з Лужиці» була видана так давно, коли я і мій брат Іван ще й до школи не ходили. Але як “письменні діти”, ми ще до школи навчилися читати й навіть писати (щоправда, більше любили писати по книжках; ще й досі деякі вцілілі з нашого дитинства книжки містять у собі сліди нашої першої писемної творчості!). Але все ж таки більше любили слухати, аніж читати. Я ще й дотепер іноді можу вчувати голос тата, як він читає (чи, радше, декламує з пам'яті):

Ворон сам собі не ворог,
Оженитись хоче ворон.
Взяв би курку, але зась —
Півень курки не віддасть.

Тільки згодом я довідався, що це не оригінальний вірш тата, а переклад з Міхала Навки. Моє дитяче переконання в татовому авторстві цього тексту (зрештою, й багатьох інших перекладних текстів) має, проте, свою внутрішню мотивацію: надто вже природно звучать ці вірші по-українськи, щоб запідозрити, що вони мають “неукраїнське” походження. Гадаю, що й теперішні читачі (байдуже, якого віку) зможуть переконатися, що вірші, зібрані під однією обкладинкою в цій книжці, звучать дуже симпатично. Річ ясна, заслуга тут і серболужицьких авторів, адже вони написали якісні тексти, але не менша (а може, й більша) заслуга поета-перекладача, адже саме він на правду “пересотворив”, “переспівав” ці вірші українською мовою.

Колись, ще наприкінці минулого тисячоліття, Володимир Лучук підписав тоді ще п’ятирічному моему синові (а своєму внукові) книжку «Пташине весілля» такими словами: “Моєму миролюбному внучкові Левкові — великому українцеві, який полюбить і лужичан!” Сподіваюся, що й теперішні маленькі (та й не тільки маленькі!) читачі, прочитавши нову «Ластівку з Лужиці», також полюблять найменших слов’янських братів — лужицьких сербів!

Львів, 10 квітня 2008

Тарас Лучук

ЛАСТІВКА

Діти:

Гей, звідкіль ти прилетіла,
ластівочко мила?

Ластівка:

Прилетіла я здалека,
де й зимою спека.

Діти:

Що ж так довго там робила,
ластівочко мила?

Ластівка:

Я питала в чужині,
чемні дітки там чи ні?

Діти:

Розкажи нам, що ти чула,
чи що чула — те й забула?

Ластівка:

Говорили мені люди,
що там дітки чемні всюди!

НАРОДНІ ПІСНІ, ПРИПОВІДКИ ТА ЛІЧИЛКИ

НАШІ ХЛОПЦІ З ВІЙНИ ЇДУТЬ

Народна пісня

Наші хлопці з війни їдуть,
гей! з війни їдуть,
свого пана коня ведуть,
гей! коня ведуть!

Глянь, ну й лицар, повен моці!
Як у нього світять очі!
Вітай, пане, вітай в гості,
гей, гей, наш вашмосці!

Гей, вояки йдуть до броду,
гей! до броду,
свого пана коня ведуть,
гей! у воду!

Глянь, як сяє кінь невтомний!
Як сідло промінять промені!
Глянь-но, глянь, зверху пан,
вітай, пане, вітай, пан!

ЗМІСТ

<i>Тарас Лучук. Антологія серболужицької поезії для дітей</i>	<i>5</i>
<i>Ян Радисерб-Вєля. Ластівка</i>	<i>11</i>
<i>Народні пісні, приповідки та лічилки</i>	
Наші хлопці з війни їдуть (<i>Народна пісня</i>)	12
Гандріяс і Райсенберг (<i>Народна пісня</i>)	14
Хлопчик і дівчинка листя згрібають (<i>Народна пісня</i>)	15
Дівоча служба (<i>Народна пісня</i>)	16
Коза в капусті (<i>Народна пісня</i>)	19
Хто ж то буде молодою? (<i>Народна пісня</i>)	22
Ластівки й погода (<i>Приповідка</i>)	24
Про що ластівка щебече? (<i>Приповідка</i>)	24
Вовк розсівся на печі (<i>Лічилка</i>)	24
З'їв мою ти ковбасу (<i>Лічилка</i>)	25
Наша мати, ваша мати (<i>Лічилка</i>)	25
Стоять коні на припоні (<i>Лічилка</i>)	25
Лови, лови (<i>Лічилка</i>)	26
Ходить качка у гніздечко (<i>Лічилка</i>)	26
<i>Гандрій Зейлер</i>	
Люта зима	27
Весняний легіт	28
Кульбаба	29
Бджілка	30
Літо	31
Жарти	32
Ворони, жайвір і сороки	34
<i>Ян Жур</i>	
Утіка зимище	36
Дощова година	37
Шалений світ	38
<i>Ян Радисерб-Вєля</i>	
Воля над усе	39
Цвіркуни	40
Горобці-нахаби	41
Чотири кізоньки	42
Бом-бам-бім	43
Мишача казка	44
У країні гномів	45
Дива	46

Вовк і коза	47
Коротка казочка	48
Мухомор і боровик	49
Добра рада	50
<i>Гандрій Дучман. Надія на весну</i>	<i>51</i>
<i>Ян Цєся</i>	
Мандрівник	52
Зима	53
<i>Гайндріх Йордан. Весняні голоси птахів.</i>	<i>54</i>
<i>Ян Краль. Дощик</i>	<i>56</i>
<i>Мато Косик</i>	
Шпакова пісня	57
Весна	58
<i>Якуб Барт-Чішинський</i>	
Бабуся розказує казку	59
Мене кличе рідна хата	60
Проліски	61
<i>Фрицо Роха</i>	
Зглянься	62
Жайвір лісовий	63
Вода — здоров'я	64
Верес	65
Павук	66
Дощ	67
Передчуття весілля в лісі	68
Осінь — ткаля і малярка	69
Лічилочка	70
Загадки	71
Ти і твоя мова	75
<i>Мар'яна Домашкоўц. Дід Мороз трудиться</i>	<i>76</i>
<i>Ота Віцяз. Тільки те я хотів би знати...</i>	<i>77</i>
<i>Міхал Навка</i>	
Густий сніг	78
Янко любить сніг	80
Зима, пташки, ми і сорока	81
Ворон хоче оженившись	85
Весілля ворона й сороки	88
Бусел	89
Жайвір і півень	90

Привіт, травню!	91
Що діється в природі	92
Перепілка	94
Білочка	95
Не зломи язика (<i>Скоромовки</i>)	96
Мак	97
Баба, дід і мед	98
Кольорові клени	99
Злодюжка	100
Киця і сова	101
Веселі миші	102
Ледар Ліба	103
Залізниця	105
Вітчизна	106
<i>Франц Краль. Мельник (Лічилка)</i>	107
<i>Ян Скаля</i>	
Біла криниці	108
Діти	109
<i>Ян Лайнерт</i>	
Кури, дітки, голуби	110
Три шпаки	111
Три мудреці	113
Перелесник і Мавка	114
Чар лісу	116
<i>Міна Віткойц</i>	
Буревій	117
Птахи взимку	118
Зозуля	119
Грій, сонечко!	120
Погожий день	121
<i>Павол Кречмар</i>	
Зимовий танець	122
Йду пішки — та свищу	123
<i>Павол Вічяз-Хроцанський</i>	
Ждемо шпаків	125
Остання ружа	126
<i>Фелікс Гайна</i>	
Мінливий Місяць	127
Теремок для синички й шпака	128

<i>Юрій Вуєш. Біля річки на лузі (Лічилка)</i>	129
<i>Антон Навка. Пташине весілля без нас?</i>	130
<i>Юрій Брезан</i>	
Оповідь про місяці	134
Крабат	136
<i>Юрій Кежка. Лужицька пісня.</i>	137
<i>Ганьжа Вінарець-Орсесова</i>	
Пташки і діти	138
Рідна земля	140
<i>Еріка Янова. Зоопарк у нашому місті.</i>	141
<i>Ян Ворнар</i>	
Минуло літо	143
Ракета	144
<i>Герат Ліби</i>	
Вухань	145
Дубок	146
Весільний дар	147
Чепеля, Принка і метелик	148
Чепеля, Принка і шпаки	149
Меч (Лічилка)	150
Кажу, кажу казку	151
На нашій дорозі	152
<i>Юрій Кох. Сидить під кущем весна</i>	153
<i>Кіто Лоренц</i>	
Ляне озеро	154
Згори вниз	155
Гороб'ячий ярмарок	156
Коза і дерево (Байка)	157
Казочка про песика й кицю	158
Дивне перетворення	160
Оце воно	162
<i>Бено Будар. Крилата гра</i>	163
<i>Юрій Луцанський. Лис і сорока (Байка).</i>	164
<i>Ружа Домашчина. Квітка</i>	166
<i>Гандрій Зейлер. До сербської Лужиці.</i>	167
<i>Іван Лучук. Мандрівка в Лужицю.</i>	169

Навчальне видання

Хрестоматія

ЛАСТІВКА З ЛУЖИЦІ

Антологія серболужицької поезії для дітей
у переспівах Володимира Лучука

Упорядкування

Івана Лучука і Тараса Лучука

Головний редактор *Богдан Будний*

Редактор *Ганна Осадко*

Обкладинка *Ростислава Крамара*

Комп'ютерна верстка *Ірини Демків*

Підписано до друку 10.09.2010. Формат 84x108/32. Папір офсетний.
Гарнітура Academy. Умовн. друк. арк. 9,34. Умовн. фарбо-відб. 9,34.

Видавництво «Навчальна книга – Богдан»

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців
ДК №370 від 21.03.2001р.

Навчальна книга – Богдан, а/с 529, м.Тернопіль, 46008

тел./факс (0352) 52-19-66; 52-06-07; 52-05-48

E-mail: publishing@budny.te.ua, office@bohdan-books.com,
www.bohdan-books.com

Л87

Ластівка з Лужиці: Антологія серболужицької поезії для дітей у переспівах Володимира Лучука / Упоряд. І. Лучука, Т. Лучука; передм. Т. Лучука; післям. І. Лучука. — Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2010. — 176 с.

ББК 84(4Укр)-5

УДК 82-1(477)